

มหาสติปัญญาสูตร

อุทเทสวารกถา

[๒๗๗] ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้-

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ในกรุงชนบท มีนิคมของชาวกรุง ชื่อว่า กัมมาสทัมมะ ณ ที่นั้น พระผู้มีพระภาคตรัสเรียก
ภิกษุทั้งหลายว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย

ภิกษุเหล่านั้นทูลรับพระผู้มีพระภาคว่า พระพุทธเจ้าข้า

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสพระพุทธภาษิตนี้ว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย

หนทางนี้เป็นที่ไปอันเอก เพื่อความบริสุทธิ์ของเหล่าสัตว์ เพื่อล่วงความ โศกและปริเทวะ

เพื่อความดับสูญแห่งทุกข์และโทมนัส เพื่อบรรลุธรรมที่ถูกต้อง เพื่อทำให้แจ้งซึ่งพระนิพพาน
หนทางนี้ คือ สติปัญญา ๔ ประการ

๔ ประการ เป็นไฉน ดูกรภิกษุทั้งหลาย
ภิกษุในธรรมวินัยนี้

พิจารณาเห็นกายในกายอยู่ มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติ กำจัดอภิชฌาและโทมนัสในโลกเสียได้ ๑

พิจารณาเห็นเวทนาในเวทนาอยู่ มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติ กำจัดอภิชฌาและโทมนัสในโลกเสียได้ ๑

พิจารณาเห็นจิตในจิตอยู่ มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติ กำจัดอภิชฌาและโทมนัสในโลกเสียได้ ๑

พิจารณาเห็นธรรมในธรรมอยู่ มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติ กำจัดอภิชฌาและโทมนัสในโลกเสียได้ ๑ ๗

จบอุทเทสวารกถา

ภายานุปัสสนา

อานาปานบรรพ

[๒๓๔] ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุพิจารณาเห็นกายในกายอยู่อย่างไรเล่า
ภิกษุในธรรมวินัยนี้ ไปสู่ป่าก็ดี ไปสู่โคนไม้ก็ดี ไปสู่เรือนว่างก็ดี นั่งคู้บัลลังก์ ตั้งกายตรง ดำรงสติไว้เฉพาะหน้า

เธอมีสติหายใจออก มีสติหายใจเข้า

เมื่อหายใจออกยาว ก็รู้ชัดว่า เราหายใจออกยาว เมื่อหายใจเข้ายาว ก็รู้ชัดว่า เราหายใจเข้ายาว

เมื่อหายใจออกสั้น ก็รู้ชัดว่า เราหายใจออกสั้น เมื่อหายใจเข้าสั้น ก็รู้ชัดว่า เราหายใจเข้าสั้น

ย่อมสำเหนียกว่า เราจักเป็นผู้กำหนดรู้ตลอดกองลมหายใจทั้งปวงหายใจออก ย่อมสำเหนียกว่า เราจักเป็นผู้กำหนดรู้ตลอดกองลมหายใจทั้งปวงหายใจเข้า

ย่อมสำเหนียกว่า เราจักระงับกายสังขารหายใจออก ย่อมสำเหนียกว่า เราจักระงับกายสังขารหายใจเข้า

ดูกรภิกษุทั้งหลาย นายช่างกลึงหรือลูกมือของนายช่างกลึงผู้ขยัน

เมื่อชักเชือกกลึงยาว ก็รู้ชัดว่า เราชักยาว

เมื่อชักเชือกกลึงสั้น ก็รู้ชัดว่า เราชักสั้น

แม้ฉันทใด ภิกษุก็ฉันทนั้นเหมือนกัน

เมื่อหายใจออกยาว ก็รู้ชัดว่า เราหายใจออกยาว เมื่อหายใจเข้ายาว ก็รู้ชัดว่า เราหายใจเข้ายาว

เมื่อหายใจออกสั้น ก็รู้ชัดว่า เราหายใจออกสั้น เมื่อหายใจเข้าสั้น ก็รู้ชัดว่า เราหายใจเข้าสั้น

ย่อมสำเหนียกว่า เราจักเป็นผู้กำหนดรู้กองลมทั้งปวงหายใจออก ย่อมสำเหนียกว่า เราจักเป็นผู้กำหนดรู้กองลมทั้งปวงหายใจเข้า

ย่อมสำเหนียกว่า เราจักระงับกายสังขารหายใจออก ย่อมสำเหนียกว่า เราจักระงับกายสังขารหายใจเข้า

ดังพรรณนามาฉะนี้

(วิปัสสนา)

ภิกษุย่อม

พิจารณาเห็นกายในกายภายในบ้าง พิจารณาเห็นกายในกายภายนอกบ้าง พิจารณาเห็นกายทั้งภายในทั้งภายนอกบ้าง

พิจารณาเห็นธรรมคือความเกิดขึ้นในกายบ้าง พิจารณาเห็นธรรมคือความเสื่อมในกายบ้าง พิจารณาเห็นธรรมคือทั้งความเกิดขึ้นทั้งความเสื่อมในกายบ้าง ย่อมอยู่

อีกอย่างหนึ่ง สติของเธอที่ตั้งมั่นอยู่ว่า กายมีอยู่ ก็เพียงสักว่าความรู้ เพียงสักว่าอาศัยระลึกเท่านั้น

เธอเป็นผู้อันค้นหาและพิสูจน์ไม่อาศัยอยู่แล้ว และไม่ถือมั่นอะไรๆ ในโลก

ดูกรภิกษุทั้งหลาย อย่างนี้แล ภิกษุชื่อว่า พิจารณาเห็นภายใน(ที่)กายอยู่ ฯ

จบอานาปานบรรพ

อิริยาปถบรรพ

[๒๗๕] ดูกรภิกษุทั้งหลาย อีกข้อหนึ่ง ภิกษุ

เมื่อเดิน ก็รู้ชัดว่าเราเดิน

เมื่อยืน ก็รู้ชัดว่าเรายืน

เมื่อนั่ง ก็รู้ชัดว่าเรานั่ง

เมื่อนอน ก็รู้ชัดว่าเรานอน หรือ

เธอดังกายไปด้วยอาการอย่างใดๆ ก็รู้ชัดอาการอย่างนั้นๆ

ดังพรรณนามาจะนี้

(วิปัสสนา)

ภิกษุย่อม

พิจารณาเห็นกายในกายภายในบ้าง พิจารณาเห็นกายในกายภายนอกบ้าง พิจารณาเห็นกายทั้งภายในทั้งภายนอกบ้าง

พิจารณาเห็นธรรมคือ**ความเกิดขึ้น**ในกายบ้าง พิจารณาเห็นธรรมคือ**ความเสื่อม**ในกายบ้าง พิจารณาเห็นธรรมคือ**ทั้งความเกิดขึ้น**
ทั้งความเสื่อมในกายบ้าง ย่อมอยู่

อีกอย่างหนึ่ง **สติ**ของเธอที่ตั้งมั่นอยู่ว่า กายมีอยู่ ก็เพียง**สักว่าความรู้** เพียง**สักว่าอาศัยระลึก**เท่านั้น

เธอเป็นผู้**อันค้นหาและทิวิไม่อาศัยอยู่แล้ว** และ**ไม่ถือมั่นอะไรๆ** ในโลก

คุณภิกษุทั้งหลาย อย่างนี้แล ภิกษุชื่อว่า พิจารณา**เห็นภายใน(ที่)กายอยู่** ฯ

จบอิริยาปถบรรพ

สัมปชัญญบรรพ (วิธีทำความรู้สึกตัว)

[๒๗๖] คุณภิกษุทั้งหลาย อีกข้อหนึ่ง

ภิกษุ**ย่อมทำความรู้สึกตัว**

ในการก้าว ในการถอย ในการแล ในการเหลียว ในการสู้เข้า ในการเหยียดออก (เช่น การสร้างจังหวะแนวหลวงพ่อกเทียบ)
ในการทรงผ้าสังฆาฏิบาตรและจีวร (การแต่งกายของภรรวาส)

ในการฉัน การดื่ม การเคี้ยว การลิ้ม ในการถ่ายอุจจาระและปัสสาวะ (ระบบทางเดินอาหาร ระบบขับถ่าย)

ย่อม**ทำความรู้สึกตัว** ในการเดิน การขึ้น การนั่ง การหลับ (อิริยาบถ 4 / อิริยาปถบรรพ)

การตื่น การพูด การนิ่ง (กาย วาจา ใจ)

ตั้งพรณนามาจะนี้

(วิปัสสนา)

ภิกษุ**ย่อม**

พิจารณาเห็นภายในกาย**ภายใน**บ้าง พิจารณาเห็นภายในกาย**ภายนอก**บ้าง พิจารณาเห็นภายในกาย**ทั้งภายในทั้งภายนอก**บ้าง

พิจารณาเห็นธรรมคือ**ความเกิดขึ้น**ในกายบ้าง พิจารณาเห็นธรรมคือ**ความเสื่อม**ในกายบ้าง พิจารณาเห็นธรรมคือ**ทั้งความเกิดขึ้น**
ทั้งความเสื่อมในกายบ้าง ย่อมอยู่

อีกอย่างหนึ่ง สติของเธอที่ตั้งมั่นอยู่ว่า กายมีอยู่ ก็เพียงสักว่าความรู้ เพียงสักว่าอาศัยระลึกเท่านั้น

เธอเป็นผู้อันค้นหาและทิวี่ไม่อาศัยอยู่แล้ว และไม่ถือมั่นอะไรๆ ในโลก

ดูกรภิกษุทั้งหลาย อย่างนี้แล ภิกษุชื่อว่า พิจารณาเห็นภายใน(ที่)กายอยู่ ฯ

จบสัมปชัญญบรรพ

ปฏิกูลมนสิการบรรพ (อาการ 32)

[๒๗๗] ดูกรภิกษุทั้งหลาย อีกข้อหนึ่ง ภิกษุข่อมพิจารณา

เห็นภายในแหละ แต่พื้นเท้าขึ้นไป แต่ปลายผมลงมา มีหนังเป็นที่สุตรอบ เต็มด้วยของไม่สะอาด

มีประการต่างๆว่า มีอยู่ในภายใน

ผม ขน เล็บ ฟัน หนัง เนื้อ เอ็น กระดูก เยื่อในกระดูก ม้าม หัวใจ ตับ ผังผืด ไต (ของแข็ง)

ปอด ไล่ใหญ่ ไล่(น้อย)ทบ อาหารใหม่ อาหารเก่า (อากาศ หรือ ผ่านช่องว่าง)

ดี เสลด หนอง เลือด เหงื่อ มันข้น น้ำตา มันเหลว น้ำลาย น้ำมูก ไขข้อ มูตร (ของเหลว)

ดูกรภิกษุทั้งหลาย เปรียบเหมือนไล่มีปากสองข้าง เต็มด้วยธาตุชาติต่างชนิดคือ ข้าวสาลี ข้าวเปลือก ถั่วเขียว ถั่วเหลือง งา ข้าวสาร บุรุษผู้มีนัยน์ตาดีแก่ใถ้นั้นแล้ว พึงเห็นได้ว่า นี่ข้าวสาลี นี่ข้าวเปลือก นี่ถั่วเขียว นี่ถั่วเหลือง นี่งา นี่ข้าวสาร ฉนั้นใด

ภิกษุก็ฉนั้นเหมือนกัน ข่อมพิจารณา

เห็นภายในแหละ แต่พื้นเท้าขึ้นไป แต่ปลายผมลงมา มีหนังเป็นที่สุตรอบ เต็มด้วยของไม่สะอาด

มีประการต่างๆว่า มีอยู่ในภายใน

ผม ขน เล็บ ฟัน หนัง เนื้อ เอ็น กระดูก เยื่อในกระดูก ม้าม หัวใจ ตับ ผังผืด ไต (ของแข็ง)

ปอด ไล่ใหญ่ ไล่(น้อย)ทบ อาหารใหม่ อาหารเก่า (อากาศ หรือ ผ่านช่องว่าง)

ดี เสลด หนอง เลือด เหงื่อ มันข้น น้ำตา มันเหลว น้ำลาย น้ำมูก ไขข้อ มูตร (ของเหลว)

ดังพรรณนามาจะนี้

(วิบัติสสนา)

ภิกษุย่อม

พิจารณาเห็นภายในภายในบ้าง พิจารณาเห็นภายในภายนอกบ้าง พิจารณาเห็นภายในทั้งภายในทั้งภายนอกบ้าง

พิจารณาเห็นธรรมคือความเกิดขึ้นในภายในบ้าง พิจารณาเห็นธรรมคือความเสื่อมในภายในบ้าง พิจารณาเห็นธรรมคือทั้งความเกิดขึ้นทั้งความเสื่อมในภายในบ้าง ย่อมอยู่

อีกอย่างหนึ่ง สติของเธอที่ตั้งมั่นอยู่ว่า กายมีอยู่ ก็เพียงสักว่าความรู้ เพียงสักว่าอาศัยระลึกเท่านั้น

เธอเป็นผู้อันค้นหาและทิวี่ไม่อาศัยอยู่แล้ว และไม่ถือมั่นอะไรๆ ในโลก

ดูกรภิกษุทั้งหลาย อย่างนี้แล ภิกษุชื่อว่า พิจารณาเห็นภายใน(ที่)กายอยู่ ฯ

จบปฏิญจนสิกขาธรรม

ชาตุมนสิการบรรพ (ชาตุดิน ชาตุน้ำ ชาตไฟ ชาตุลม)

[๒๗๘] ดูกรภิกษุทั้งหลาย อีกข้อหนึ่ง ภิกษุย่อมพิจารณา

เห็นภายในนี้แหละ ซึ่งตั้งอยู่ตามที่ ตั้งอยู่ตามปกติ

โดยความเป็นธาตุว่า มีอยู่ในภายใน

ชาตุดิน ชาตุน้ำ ชาตไฟ ชาตุลม

คนฆ่าโคหรือลูกมือของคนฆ่าโคผู้ขยัน ฆ่าโคแล้ว แบ่งออกเป็นส่วน

นั่งอยู่ที่หนทางใหญ่ตีแครง ฉันโค

ภิกษุก็ฉันนั้นเหมือนกัน

ข้อมพิจารณาเห็นภยนี้แหละ ซึ่งตั้งอยู่ตามที ตั้งอยู่ตามปรกติ

โดยความเป็นธาตุว่า มีอยู่ในภยนี้

ธาตุคิน ธาตุน้ำ ธาตุไฟ ธาตุลม

ดังพรรณนามาจะนี้

(วิปัสสนา)

ภิกษุข้อม

พิจารณาเห็นภยในภยภายในบ้าง พิจารณาเห็นภยในภยภายนอกบ้าง พิจารณาเห็นภยในภยทั้งภายในทั้งภายนอกบ้าง

พิจารณาเห็นธรรมคือความเกิดขึ้นในภยบ้าง พิจารณาเห็นธรรมคือความเสื่อมในภยบ้าง พิจารณาเห็นธรรมคือทั้งความเกิดขึ้นทั้งความเสื่อมในภยบ้าง ข้อมอยู่

อีกอย่างหนึ่ง สติของเธอที่ตั้งมั่นอยู่ว่า ภยมีอยู่ ก็เพียงสักว่าความรู้ เพียงสักว่าอาศัยระลึกเท่านั้น

เธอเป็นผู้อันค้นหาและทิจิไม่อาศัยอยู่แล้ว และ ไม่ถือมั่นอะไรๆ ในโลก

ดูกรภิกษุทั้งหลาย อย่างนี้แล ภิกษุชื่อว่า พิจารณาเห็นภยใน(ที่)ภยอยู่ ฯ

จบชาตุมนสิการบรรพ

นวลวิธิกถการบรรพ (ปาฐา ๑)

[๒๗๕] ดูกรภิกษุทั้งหลาย อีกข้อหนึ่ง ภิกษุเหมือนกะว่า พึงเห็นสรีระที่เขาทิ้งไว้ในป่าช้า

ตายแล้ววันหนึ่งบ้าง สองวันบ้าง สามวันบ้าง ที่ขึ้นพอง มีสีเขียวน่าเกลียด มีน้ำเหลืองไหลน่าเกลียด

เธอข้อมน้อมเข้ามาสู่ภยนี้แหละว่า ถึงร่างภยอันนี้เล่า ก็มีอย่างนี้เป็นธรรมดา คงเป็นอย่างนี้

ไม่ล่วงความเป็นอย่างนี้ไปได้ ดังพรรณนามาจะนี้

ภิกษุข่อมพิจารณาเห็นกายในกายภายในบ้าง ฯลฯ
อย่างนี้แล ภิกษุชื่อว่าพิจารณาเห็นกายในกายอยู่ ฯ

(วิปัสสนา)

ภิกษุข่อม

พิจารณาเห็นกายในกายภายในบ้าง พิจารณาเห็นกายในกายภายนอกบ้าง พิจารณาเห็นกายทั้งภายในทั้งภายนอกบ้าง

พิจารณาเห็นธรรมคือความเกิดขึ้นในกายบ้าง พิจารณาเห็นธรรมคือความเสื่อมในกายบ้าง พิจารณาเห็นธรรมคือทั้งความเกิดขึ้น
ทั้งความเสื่อมในกายบ้าง ข่อมอยู่

อีกอย่างหนึ่ง สติของเธอที่ตั้งมั่นอยู่ว่า กายมีอยู่ ก็เพียงสักว่าความรู้ เพียงสักว่าอาศัยระลึกเท่านั้น

เธอเป็นผู้อันค้นหาและทิจิไม่อาศัยอยู่แล้ว และ ไม่มีถ้อยม่นอะไร ในโลก

ดูกรภิกษุทั้งหลาย อย่างนี้แล ภิกษุชื่อว่า พิจารณาเห็นกายใน(ที่)กายอยู่ ฯ

[๒๘๐] ดูกรภิกษุทั้งหลาย อีกข้อหนึ่ง ภิกษุเหมือนกะว่าพึงเห็นสรีระที่เขาทิ้งไว้ในป่าช้า

อันฝูงกาจิกกินอยู่บ้าง ฝูงนกตะกรุมจิกกินอยู่บ้าง ฝูงแร้งจิกกินอยู่บ้าง หมูสุนัขกัดกินอยู่บ้าง หมูสุนัขจิ้งจอกกัดกินอยู่บ้าง

หมูสัตว์ตัวเล็กๆ ต่างๆ กัดกินอยู่บ้าง

เธอข่อมน้อมเข้ามาสู่กายนี้แหละว่า ถึงร่างกายอันนี้เล่าก็มีอย่างนี้เป็นธรรมดา คงเป็นอย่างนี้

ไม่ล่วงความเป็นอย่างนี้ไปได้ ดังพรรณนามาจะนี้

(วิปัสสนา)

ภิกษุข่อม

พิจารณาเห็นกายในกายภายในบ้าง พิจารณาเห็นกายในกายภายนอกบ้าง พิจารณาเห็นกายทั้งภายในทั้งภายนอกบ้าง

พิจารณาเห็นธรรมคือ**ความเกิดขึ้น**ในกายบ้าง พิจารณาเห็นธรรมคือ**ความเสื่อม**ในกายบ้าง พิจารณาเห็นธรรมคือ**ทั้งความเกิดขึ้นทั้งความเสื่อม**ในกายบ้าง ย่อมอยู่

อีกอย่างหนึ่ง **สติ**ของเธอที่ตั้งมั่นอยู่ว่า กายมีอยู่ ก็เพียง**สักว่าความรู้** เพียง**สักว่าอาศัยระลึก**เท่านั้น

เธอเป็นผู้**อันค้นหาและทิวี่ไม่อาศัยอยู่แล้ว** และ**ไม่ถือมั่นอะไรๆ** ในโลก

ดูกรภิกษุทั้งหลาย อย่างนี้แล ภิกษุชื่อว่า พิจารณา**เห็นภายใน(ที่)กายอยู่** ฯ

[๒๘๑] ดูกรภิกษุทั้งหลาย อีกข้อหนึ่ง ภิกษุเหมือนกะว่าพึงเห็นสรีระที่เขาทิ้งไว้ในป่าช้า

เป็น**ร่างกระดูก** ยังมี**เนื้อและเลือด** ยังมี**เส้นเอ็นผูกมัดอยู่** ฯลฯ

[๒๘๒] ดูกรภิกษุทั้งหลาย อีกข้อหนึ่ง ภิกษุเหมือนกะว่าพึงเห็นสรีระที่เขาทิ้งไว้ในป่าช้า

เป็น**ร่างกระดูก** **ปราศจากเนื้อ** แต่**ยังเปื้อนเลือด** ยังมี**เส้นเอ็นผูกมัดอยู่** ฯลฯ

[๒๘๓] ดูกรภิกษุทั้งหลาย อีกข้อหนึ่ง ภิกษุเหมือนกะว่าพึงเห็นสรีระที่เขาทิ้งไว้ในป่าช้า

เป็น**ร่างกระดูก** **ปราศจากเนื้อและเลือดแล้ว** ยังมี**เส้นเอ็นผูกมัดอยู่** ฯลฯ

[๒๘๔] ดูกรภิกษุทั้งหลาย อีกข้อหนึ่ง ภิกษุเหมือนกะว่าพึงเห็นสรีระที่เขาทิ้งไว้ในป่าช้า คือ

เป็น**กระดูก** **ปราศจากเส้นเอ็นผูกมัดแล้ว** **เรียกรายไป**ในทิศใหญ่ทิศน้อย คือ กระดูกมือไปทางหนึ่ง กระดูกเท้าไปทางหนึ่ง

กระดูกแข็งไปทางหนึ่ง กระดูกขาไปทางหนึ่ง กระดูกสะเอวไปทางหนึ่ง กระดูกหลังไปทางหนึ่ง กระดูกสันหลังไปทางหนึ่ง
กระดูกซี่ข้างไปทางหนึ่ง กระดูกหน้าอกไปทางหนึ่ง กระดูกไหล่ไปทางหนึ่ง กระดูกแขนไปทางหนึ่ง กระดูกคอไปทางหนึ่ง
กระดูกคางไปทางหนึ่ง กระดูกฟันไปทางหนึ่ง กระโหลกศีรษะไปทางหนึ่ง

เธอ**ย่อม**น้อมเข้ามาสู่กายนี้นี้แหละว่า ถึง**ร่างกายอันนี้**แล้ว ก็มี**อย่างนี้**เป็น**ธรรมดา** คง**เป็น**อย่างนี้ **ไม่**ล่วง**ความเป็น**อย่างนี้ไป**ได้**

ดัง**พรรณนามา**ฉะนี้

(วิปัสสนา)

ภิกษุข่อม

พิจารณาเห็นกายในกายภายในบ้าง พิจารณาเห็นกายในกายภายนอกบ้าง พิจารณาเห็นกายทั้งภายในทั้งภายนอกบ้าง

พิจารณาเห็นธรรมคือความเกิดขึ้นในกายบ้าง พิจารณาเห็นธรรมคือความเสื่อมในกายบ้าง พิจารณาเห็นธรรมคือทั้งความเกิดขึ้นทั้งความเสื่อมในกายบ้าง ข่อมอยู่

อีกอย่างหนึ่ง สติของเธอที่ตั้งมั่นอยู่ว่า กายมีอยู่ ก็เพียงสักว่าความรู้ เพียงสักว่าอาศัยระลึกเท่านั้น

เธอเป็นผู้อันค้นหาและทิวี่ไม่อาศัยอยู่แล้ว และไม่ถือมั่นอะไรๆ ในโลก

ดูกรภิกษุทั้งหลาย อย่างนี้แล ภิกษุชื่อว่า พิจารณาเห็นภายใน(ที่)กายอยู่ ฯ

[๒๘๕] ดูกรภิกษุทั้งหลาย อีกข้อหนึ่ง ภิกษุเหมือนกะว่าพึงเห็นสรีระที่เขาทิ้งไว้ในป่าช้า คือ

เป็นกระดูกมีสีขาว เปรียบด้วยสี่สังข์ ฯลฯ

[๒๘๖] ดูกรภิกษุทั้งหลาย อีกข้อหนึ่ง ภิกษุเหมือนกะว่าพึงเห็นสรีระที่เขาทิ้งไว้ในป่าช้า คือ

เป็นกระดูกกองเรียงรายอยู่แล้วเกินปีหนึ่งขึ้นไป ฯลฯ

[๒๘๗] ดูกรภิกษุทั้งหลาย อีกข้อหนึ่ง ภิกษุเหมือนกะว่าพึงเห็นสรีระที่เขาทิ้งไว้ในป่าช้า คือ

เป็นกระดูกผุ เป็นจุณแล้ว เธอข่อมน้อมเข้ามาสู่กายนี้แหละว่า

ถึงร่างกายอันนี้เล่า ก็มีอย่างนี้เป็นธรรมดา คงเป็นอย่างนี้ ไม่ล่วงความเป็นอย่างนี้ไปได้ ดังพรรณนามาจะนี้

(วิปัสสนา)

ภิกษุข่อมพิจารณา

ภายในกายภายในบ้าง พิจารณาเห็นกายในกายภายนอกบ้าง พิจารณาเห็นกายทั้งภายในทั้งภายนอกบ้าง

พิจารณาเห็นธรรมคือ**ความเกิดขึ้น**ในกายบ้าง พิจารณาเห็นธรรมคือ**ความเสื่อม**ในกายบ้าง พิจารณาเห็นธรรมคือ**ทั้งความเกิดขึ้น**
ทั้งความเสื่อมในกายบ้าง ย่อมอยู่

อีกอย่างหนึ่ง **สติ**ของเธอที่ตั้งมั่นอยู่ว่า กายมีอยู่ ก็เพียง**สักว่าความรู้** เพียง**สักว่าอาศัยระลึก**เท่านั้น

เธอเป็นผู้**อันค้นหาและทูลไม่อาศัยอยู่แล้ว** และ**ไม่ถือมั่นอะไรๆ** ในโลก

ดูกรภิกษุทั้งหลาย อย่างนี้แล ภิกษุชื่อว่า พิจารณา**เห็นภายใน(ที่)กายอยู่** ฯ

จบนวลีสวธิกถาบรรพ

จบกายนุปัสสนา

เวทนานุปัสสนา

[๒๘๘] ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุพิจารณาเห็นเวทนาในเวทนาอยู่อย่างไรเล่า

ภิกษุในธรรมวินัยนี้ เสวย**สุข**เวทนาอยู่ ก็รู้ชัดว่า เราเสวยสุขเวทนา หรือ
เสวย**ทุกข**เวทนา ก็รู้ชัดว่า เราเสวยทุกขเวทนา หรือ

เสวย**ขม**สุขเวทนา ก็รู้ชัดว่า เราเสวยขมสุขเวทนา หรือ

เสวย**สุข**เวทนา**มี**อามิส ก็รู้ชัดว่า เราเสวยสุขเวทนา**มี**อามิส หรือ

เสวย**สุข**เวทนา**ไม่มี**อามิส ก็รู้ชัดว่า เราเสวยสุขเวทนา**ไม่มี**อามิส หรือ

เสวย**ทุกข**เวทนา**มี**อามิส ก็รู้ชัดว่า เราเสวยทุกขเวทนา**มี**อามิส หรือ

เสวย**ทุกข**เวทนา**ไม่มี**อามิส ก็รู้ชัดว่า เราเสวยทุกขเวทนา**ไม่มี**อามิส หรือ

เสวย**ขม**สุขเวทนา**มี**อามิส ก็รู้ชัดว่า เราเสวยขมสุขเวทนา**มี**อามิส หรือ

เสวย**ขม**สุขเวทนา**ไม่มี**อามิส ก็รู้ชัดว่า เราเสวยขมสุขเวทนา**ไม่มี**อามิส

ดังพรรณนามาจะนี้

(วิปัสสนา)

ภิกษุย่อม

พิจารณาเห็นเวทนาในเวทนาภายในบ้าง พิจารณาเห็นเวทนาในเวทนาภายนอกบ้าง พิจารณาเห็นเวทนาในเวทนาทั้งภายในทั้งภายนอกบ้าง

พิจารณาเห็นธรรมคือความเกิดขึ้นในเวทนาบ้าง พิจารณาเห็นธรรมคือความเสื่อมในเวทนาบ้าง พิจารณาเห็นธรรมคือทั้งความเกิดขึ้นทั้งความเสื่อมในเวทนาบ้าง

อีกอย่างหนึ่ง สติของเธอที่ตั้งมั่นอยู่ว่า เวทนามีอยู่ ก็เพียงสักว่าความรู้ เพียงสักว่าอาศัยระลึกเท่านั้น

เธอเป็นผู้อันค้นหาและทิจิไม่อาศัยอยู่แล้ว และ ไม่ถือมั่นอะไรๆ ในโลก

คุณภิกษุทั้งหลาย อย่างนี้แล ภิกษุชื่อว่า พิจารณาเห็นเวทนาใน(ที่)เวทนาอยู่ ฯ

จบเวทนานุปัสสนา

จิตตานุปัสสนา

[๒๘๕] คุณภิกษุทั้งหลาย ภิกษุพิจารณาเห็นจิตในจิตอยู่อย่างไรเล่า
ภิกษุในธรรมวินัยนี้

จิตมีราคะ ก็รู้ว่าจิตมีราคะ หรือจิตปราศจากราคะ ก็รู้ว่าจิตปราศจากราคะ

จิตมีโทสะ ก็รู้ว่าจิตมีโทสะ หรือจิตปราศจากโทสะ ก็รู้ว่าจิตปราศจากโทสะ

จิตมีโมหะ ก็รู้ว่าจิตมีโมหะ หรือจิตปราศจากโมหะ ก็รู้ว่าจิตปราศจากโมหะ

จิตหดหู่ ก็รู้ว่าจิตหดหู่ จิตฟุ้งซ่าน ก็รู้ว่าจิตฟุ้งซ่าน

จิตเป็นมรรคต ก็รู้ว่าจิตเป็นมรรคต หรือจิตไม่เป็นมรรคต ก็รู้ว่าจิตไม่เป็นมรรคต

จิตมีจิตอื่นยิ่งกว่า ก็รู้ว่าจิตมีจิตอื่นยิ่งกว่า หรือจิตไม่มีจิตอื่นยิ่งกว่า ก็รู้ว่าจิตไม่มีจิตอื่นยิ่งกว่า

จิตเป็นสมาธิ ก็รู้ว่าจิตเป็นสมาธิ หรือจิตไม่เป็นสมาธิ ก็รู้ว่าจิตไม่เป็นสมาธิ

จิตหลุดพ้น ก็รู้ว่าจิตหลุดพ้น หรือจิตไม่หลุดพ้น ก็รู้ว่าจิตไม่หลุดพ้น

ดังพรรณนามาฉะนี้

(วิปัสสนา)

ภิกษุย่อม

พิจารณาเห็นจิตในจิตภายในบ้าง พิจารณาเห็นจิตในจิตภายนอกบ้าง พิจารณาเห็นจิตในจิตทั้งภายในทั้งภายนอกบ้าง

พิจารณาเห็นธรรมคือความเกิดขึ้นในจิตบ้าง พิจารณาเห็นธรรมคือความเสื่อมในจิตบ้าง พิจารณาเห็นธรรมคือทั้งความเกิดขึ้นทั้งความเสื่อมในจิตบ้าง ย่อมอยู่

อีกอย่างหนึ่ง สติของเธอที่ตั้งมั่นอยู่ว่า จิตมีอยู่ ก็เพียงสักว่าความรู้ เพียงสักว่าอาศัยระลึกเท่านั้น

เธอเป็นผู้อันค้นหาและทูลไม่อาศัยอยู่แล้ว และไม่ถือมั่นอะไรๆ ในโลก

คุณภิกษุทั้งหลาย อย่างนี้แล ภิกษุชื่อว่าพิจารณาเห็นจิตใน(ที่)จิตอยู่ ฯ

จบจิตตานุปัสสนา

ธัมมานุปัสสนา

นิเวธบรพ

[๒๕๐] คุณภิกษุทั้งหลาย ภิกษุพิจารณาเห็นธรรมในธรรมอยู่อย่างไรเล่า

ภิกษุในธรรมวินัยนี้

พิจารณาเห็นธรรมในธรรม คือ **นิวรรณ์ ๕**

ภิกษุพิจารณาเห็นธรรมในธรรมคือ นิวรรณ์ ๕ อย่างไรเล่า

ภิกษุในธรรมวินัยนี้

เมื่อ**กามฉันทมีอยู่** ณ ภายในจิต ย่อมรู้ชัดว่า กามฉันทมีอยู่ ณ ภายในจิตของเรา หรือ

เมื่อ**กามฉันทไม่มีอยู่** ณ ภายในจิต ย่อมรู้ชัดว่า กามฉันทไม่มีอยู่ ณ ภายในจิตของเรา

อนึ่ง กามฉันทที่**ยังไม่เกิดจะเกิดขึ้น**ด้วยประการใด ย่อมรู้ชัดประการนั้นด้วย

กามฉันทที่**เกิดขึ้นแล้วจะละเสียได้**ด้วยประการใด ย่อมรู้ชัดประการนั้นด้วย

กามฉันทที่**ละได้แล้วจะไม่เกิดขึ้น**ต่อไปด้วยประการใด ย่อมรู้ชัดประการนั้นด้วย

อีกอย่างหนึ่ง เมื่อ**พยาบาทมีอยู่** ณ ภายในจิต ย่อมรู้ชัดว่า พยาบาทมีอยู่ ณ ภายในจิตของเรา หรือ

เมื่อ**พยาบาทไม่มีอยู่** ณ ภายในจิต ย่อมรู้ชัดว่า พยาบาทไม่มีอยู่ ณ ภายในจิตของเรา

อนึ่ง พยาบาทที่**ยังไม่เกิดจะเกิดขึ้น**ด้วยประการใด ย่อมรู้ชัดประการนั้นด้วย

พยาบาทที่**เกิดขึ้นแล้วจะละเสียได้**ด้วยประการใด ย่อม

รู้ชัดประการนั้นด้วย พยาบาทที่**ละได้แล้วจะไม่เกิดขึ้น**ต่อไปด้วยประการใด ย่อมรู้ชัดประการนั้นด้วย

อีกอย่างหนึ่ง เมื่อ**ถีนมิทธะมีอยู่** ณ ภายในจิต ย่อมรู้ชัดว่า ถีนมิทธะมีอยู่ ณ ภายในจิตของเรา หรือ

เมื่อ**ถีนมิทธะไม่มีอยู่** ณ ภายในจิต ย่อมรู้ชัดว่า ถีนมิทธะไม่มีอยู่ ณ ภายในจิตของเรา

อนึ่ง ถีนมิทธะที่**ยังไม่เกิดจะเกิดขึ้น**ด้วยประการใด ย่อมรู้ชัดประการนั้นด้วย ถีนมิทธะที่**เกิดขึ้นแล้ว** จะละเสียได้ด้วยประการใด

ย่อมรู้ชัดประการนั้นด้วย ถีนมิทธะที่**ละได้แล้ว จะไม่เกิดขึ้น**ต่อไปด้วยประการใด ย่อมรู้ชัดประการนั้นด้วย อีกอย่างหนึ่ง

เมื่อ**อุทธัจจกุกกุจจะ มีอยู่** ณ ภายในจิต ย่อมรู้ชัดว่า อุทธัจจกุกกุจจะ มีอยู่ ณ ภายในจิตของเรา หรือ

เมื่ออุทัจจกุกจะไม่มีอยู่ ณ ภายในจิต ย่อมรู้ชัดว่าอุทัจจกุกจะไม่มีอยู่ ณ ภายในจิตของเรา

อนึ่ง อุทัจจกุกจะที่ยังไม่เกิดจะเกิดขึ้นด้วยประการใด ย่อมรู้ชัดประการนั้นด้วย

อุทัจจกุกจะที่เกิดขึ้นแล้วจะละเสียได้ด้วยประการใด ย่อมรู้ชัดประการนั้นด้วย

อุทัจจกุกจะที่ได้แล้วจะไม่เกิดขึ้นต่อไปด้วยประการใด ย่อมรู้ชัดประการนั้นด้วย

อีกอย่างหนึ่ง เมื่อวิจิกิจฉามีอยู่ ณ ภายในจิต ย่อมรู้ชัดว่า วิจิกิจฉามีอยู่ ณ ภายในจิตของเรา หรือ

เมื่อวิจิกิจฉาไม่มีอยู่ ณ ภายในจิต ย่อมรู้ชัดว่า วิจิกิจฉาไม่มีอยู่ ณ ภายในจิตของเรา

อนึ่ง วิจิกิจฉาที่ยังไม่เกิดจะเกิดขึ้นด้วยประการใด ย่อมรู้ชัดประการนั้นด้วย

วิจิกิจฉาที่เกิดขึ้นแล้วจะละเสียได้ด้วยประการใด ย่อมรู้ชัดประการนั้นด้วย

วิจิกิจฉาที่ได้แล้ว จะไม่เกิดขึ้นต่อไปด้วยประการใด ย่อมรู้ชัดประการนั้นด้วย

ดังพรรณนามาจะนี้

(วิปัสสนา)

ภิกษุย่อม

พิจารณาเห็นธรรมในธรรมภายในบ้าง พิจารณาเห็นธรรมใน ธรรมภายนอกบ้าง พิจารณาเห็นธรรมทั้งภายในทั้งภายนอกบ้าง

พิจารณาเห็นธรรมคือความเกิดขึ้นในธรรมบ้าง พิจารณาเห็นธรรมคือความเสื่อมในธรรมบ้าง พิจารณาเห็นธรรมคือทั้งความเกิดขึ้นทั้งความเสื่อมในธรรมบ้าง ย่อมอยู่

อีกอย่างหนึ่ง สติของเธอที่ตั้งมั่นอยู่ว่า ธรรมมีอยู่ ก็เพียงสักว่าความรู้ เพียงสักว่าอาศัยระลึกเท่านั้น

เธอเป็นผู้อันค้นหาและทิวี่ไม่อาศัยอยู่แล้ว และไม่ถือมั่นอะไรๆ ในโลก

ดูกรภิกษุทั้งหลาย อย่างนี้แล ภิกษุชื่อว่าพิจารณาเห็นธรรมใน(ที่)ธรรม
คือนิوارณ์ ๕ อยู่ ฯ

จบนิวรรณบรรพ

ขั้นบรรพ

[๒๕๑] ดูกรภิกษุทั้งหลาย อีกข้อหนึ่ง

ภิกษุพิจารณาเห็นธรรมในธรรมคือ อุปาทานชั้น ๕

ภิกษุพิจารณาเห็นธรรมในธรรมคืออุปาทานชั้น ๕ อย่างไรเล่า
ภิกษุในธรรมวินัยนี้ พิจารณาเห็นดังนี้ว่า

อย่างนี้รูป อย่างนี้ความเกิดขึ้นแห่งรูป อย่างนี้ความดับแห่งรูป

อย่างนี้เวทนา อย่างนี้ความเกิดขึ้นแห่งเวทนา อย่างนี้ความดับแห่งเวทนา

อย่างนี้สัญญา อย่างนี้ความเกิดขึ้นแห่งสัญญา อย่างนี้ความดับแห่งสัญญา

อย่างนี้สังขาร อย่างนี้ความเกิดขึ้นแห่งสังขาร อย่างนี้ความดับแห่งสังขาร

อย่างนี้วิญญาน อย่างนี้ความเกิดขึ้นแห่งวิญญาน อย่างนี้ความดับแห่งวิญญาน

ดังพรรณนามาจะนี้

(วิปัสสนา)

ภิกษุย่อมนพิจารณา

เห็นธรรมในธรรมภายในบ้าง พิจารณาเห็นธรรมใน ธรรมภายนอกบ้าง พิจารณาเห็นธรรมทั้งภายในทั้งภายนอกบ้าง

พิจารณาเห็นธรรมคือความเกิดขึ้นในธรรมบ้าง พิจารณาเห็นธรรมคือความเสื่อมในธรรมบ้าง พิจารณาเห็นธรรมคือทั้งความ
เกิดขึ้นทั้งความเสื่อมในธรรมบ้าง ย่อมอยู่

อีกอย่างหนึ่ง สติของเธอที่ตั้งมั่นอยู่ว่า ธรรมมีอยู่ ก็เพียงสักว่าความรู้ เพียงสักว่าอาศัยระลึกเท่านั้น

เธอเป็นผู้อันค้นหาและทิวี่ไม่อาศัยอยู่แล้ว และไม่ถือมั่นอะไรๆ ในโลก

ดูกรภิกษุทั้งหลาย อย่างนี้แล ภิกษุชื่อว่าพิจารณาเห็นธรรมใน(ที่)ธรรม
คืออุปาทานชั้น ๕ อยู่ ฯ

จบชั้นบรรพ

อายตบรรพ

[๒๕๒] คูกรภิกษุทั้งหลาย อีกข้อหนึ่ง

ภิกษุพิจารณาเห็นธรรมในธรรมคือ อายตนะภายในและภายนอก ๖ ภิกษุพิจารณาเห็นธรรมในธรรมคืออายตนะภายในและภายนอก ๖ อย่างไรเล่า

ภิกษุในธรรมวินัยนี้ ย่อมรู้จักนัยน์ตา รู้จักรูปและรู้จักนัยน์ตาและรูปทั้ง ๒ นั้น

อันเป็นที่อาศัยบังเกิดของสังโยชน์

หนึ่งสังโยชน์ที่ยังไม่เกิดจะเกิดขึ้นด้วยประการใด ย่อมรู้ชัดประการนั้นด้วย

สังโยชน์ที่เกิดขึ้นแล้ว จะละเสียได้ด้วยประการใด ย่อมรู้ชัดประการนั้นด้วย

สังโยชน์ที่ละได้แล้วจะไม่เกิดขึ้นต่อไปด้วยประการใด ย่อมรู้ชัดประการนั้นด้วย

ภิกษุย่อมรู้จักหู รู้จักเสียง ...

ภิกษุย่อมรู้จักจมูก รู้จักกลิ่น ...

ภิกษุย่อมรู้จักลิ้น รู้จักรส ...

ภิกษุย่อมรู้จักกาย รู้จักสิ่งที่จะพึงถูกต้องด้วยกาย ...

ภิกษุย่อมรู้จักใจ รู้จักธรรมารมณฺ์ และรู้จักใจและธรรมารมณฺ์ทั้ง ๒ นั้น

อันเป็นที่อาศัยบังเกิดของสังโยชน์ หนึ่ง

สังโยชน์ที่ยังไม่เกิดจะเกิดขึ้นด้วยประการใด ย่อมรู้ชัดประการนั้นด้วย

สังโยชน์ที่เกิดขึ้นแล้ว จะละเสียได้ด้วยประการใด ย่อมรู้ชัดประการนั้นด้วย

สังโยชน์ที่ละได้แล้วจะไม่เกิดขึ้นต่อไปด้วยประการใด ย่อมรู้ชัดประการนั้นด้วย

ดังพรรณนามาจะนี้

(วิปัสสนา)

ภิกษุข่อม

พิจารณาเห็นธรรมในธรรมภายในบ้าง พิจารณาเห็นธรรมใน ธรรมภายนอกบ้าง พิจารณาเห็นธรรมทั้งภายในทั้งภายนอกบ้าง

พิจารณาเห็นธรรมคือความเกิดขึ้นในธรรมบ้าง พิจารณาเห็นธรรมคือความเสื่อมในธรรมบ้าง พิจารณาเห็นธรรมคือทั้งความเกิดขึ้นทั้งความเสื่อมในธรรมบ้าง ข่อมอยู่

อีกอย่างหนึ่ง สติของเธอที่ตั้งมั่นอยู่ว่า ธรรมมีอยู่ ก็เพียงสักว่าความรู้ เพียงสักว่าอาศัยระลึกเท่านั้น

เธอเป็นผู้อันค้นหาและทิวี่ไม่อาศัยอยู่แล้ว และไม่ถือมั่นอะไรๆ ในโลก

ดูกรภิกษุทั้งหลาย อย่างนี้แล ภิกษุชื่อว่าพิจารณาเห็นธรรมใน(ที่)ธรรม

คือ อายตนะภายใน และภายนอก ๖ อยู่ ๆ

จบอายุตบรรพ

โพชฌคตบรรพ

[๒๕๓] ดูกรภิกษุทั้งหลาย อีกข้อหนึ่ง ภิกษุพิจารณาเห็นธรรมในธรรม คือโพชฌงค์ ๗

ภิกษุพิจารณาเห็นธรรมในธรรมคือโพชฌงค์ ๗ อย่างไรเล่า

ภิกษุในธรรมวินัยนี้ เมื่อสติสัมโพชฌงค์ มีอยู่ ณ ภายในจิต ข่อมรู้ชัดว่า สติสัมโพชฌงค์มีอยู่ ณ ภายในจิตของเรา หรือ

เมื่อสติสัมโพชฌงค์ไม่มีอยู่ ณ ภายในจิต ข่อมรู้ชัดว่า สติสัมโพชฌงค์ไม่มีอยู่ ณ ภายในจิตของเรา

อนึ่ง สติสัมโพชฌงค์ที่ยังไม่เกิดจะเกิดขึ้นด้วยประการใด ข่อมรู้ชัดประการนั้นด้วย

สติสัมโพชฌงค์ที่เกิดขึ้นแล้ว จะเจริญบริบูรณ์ด้วยประการใด ข่อมรู้ชัดประการนั้นด้วย

อีกอย่างหนึ่ง เมื่อ **ธัมมวิจยสัมโพชฌงค์** มีอยู่ ณ ภายในจิต ฯลฯ

อีกอย่างหนึ่ง เมื่อ **วิจยสัมโพชฌงค์** มีอยู่ ณ ภายในจิต ฯลฯ

อีกอย่างหนึ่ง เมื่อ **ปีติสัมโพชฌงค์** มีอยู่ ณ ภายในจิต ฯลฯ

อีกอย่างหนึ่ง **ปีสัทธสัมโพชฌงค์** มีอยู่ ณ ภายในจิต ฯลฯ

อีกอย่างหนึ่ง เมื่อ **สมาธิสัมโพชฌงค์** มีอยู่ ณ ภายในจิต ฯลฯ

อีกอย่างหนึ่ง เมื่อ **อุเบกขาสัมโพชฌงค์** มีอยู่ ณ ภายในจิต ย่อมรู้ชัดว่า อุเบกขาสัมโพชฌงค์มีอยู่ ณ ภายในจิตของเรา หรือ

เมื่ออุเบกขาสัมโพชฌงค์ **ไม่มีอยู่** ณ ภายในจิต ย่อมรู้ชัดว่า อุเบกขาสัมโพชฌงค์ไม่มีอยู่ ณ ภายในจิตของเรา

อนึ่งอุเบกขาสัมโพชฌงค์ที่ **ยังไม่เกิดจะเกิดขึ้น** ด้วยประการใด ย่อมรู้ชัดประการนั้นด้วย

อุเบกขาสัมโพชฌงค์ที่ **เกิดขึ้นแล้ว จะเจริญบริบูรณ์** ด้วยประการใด ย่อมรู้ชัดประการนั้นด้วย

ดังพรรณานี้

(วิปัสสนา)

ภิกษุย่อม

พิจารณาเห็นธรรมในธรรม **ภายใน**บ้าง พิจารณาเห็นธรรมใน **ธรรมภายนอก**บ้าง พิจารณาเห็นธรรม **ทั้งภายในทั้งภายนอก**บ้าง

พิจารณาเห็นธรรมคือ **ความเกิดขึ้น** ในธรรมบ้าง พิจารณาเห็นธรรมคือ **ความเสื่อม** ในธรรมบ้าง พิจารณาเห็นธรรมคือ **ทั้งความเกิดขึ้นทั้งความเสื่อม** ในธรรมบ้าง ย่อมอยู่

อีกอย่างหนึ่ง **สติ** ของเธอที่ตั้งมั่นอยู่ว่า ธรรมมีอยู่ ก็เพียง **สักว่าความรู้** เพียง **สักว่าอาศัยระลึก** เท่านั้น

เธอเป็นผู้ **อันค้นหาและทิจูไม่อาศัยอยู่แล้ว** และ **ไม่ถือมั่นอะไรๆ** ในโลก

ดูกรภิกษุทั้งหลาย อย่างนี้แล ภิกษุชื่อว่าพิจารณาเห็นธรรมใน(ที่)ธรรม

คือโพชฌงค์ ๗ อยู่ ฯ

จบโพชฌงค์บรรพ

จบภาณวารที่หนึ่ง

สังจบรพ (อริยสัจ 4)

[๒๕๔] ดูกรภิกษุทั้งหลาย อีกข้อหนึ่ง ภิกษุพิจารณาเห็นธรรมในธรรมคือ

อริยสัจ ๔ อยู่

ภิกษุพิจารณาเห็นธรรมในธรรมคืออริยสัจ ๔ อยู่อย่างไรเล่า

ภิกษุในธรรมวินัยนี้ ย่อมรู้ชัดตามเป็นจริงว่า

นี้ทุกข์ นี้ทุกขสมุทัย นี้ทุกขนิโรธ นี้ทุกขนิโรธคามินีปฏิปทา ฯ

(ทุกขอริยสัจ)

ดูกรภิกษุทั้งหลาย

ก็ทุกขอริยสัจเป็นไฉน

แม้ชาติก็เป็นทุกข์ แม้ชราก็เป็นทุกข์ แม้ภริยาเป็นทุกข์ แม้โสกะ ปริเทวะทุกข์ โทมนัสสุปายาส ก็เป็นทุกข์

แม้ความประจวบกับสิ่งไม่เป็นที่รักก็เป็นทุกข์

แม้ความพลัดพรากจากสิ่งที่รักก็เป็นทุกข์

ปรารถนาสิ่งใดไม่ได้ แม้อันนั้นก็เป็นทุกข์

โดยย่อ อุปาทานขันธ์ทั้ง ๕ เป็นทุกข์ ฯ

[๒๕๕] ดูกรภิกษุทั้งหลาย

ก็ชาติเป็นไฉน

ความเกิด ความบังเกิด ความหยังลงเกิด เกิดจำเพาะ ความปรากฏแห่งขันธ์ ความได้อายตนะครบ

ในหมู่สัตว์นั้นๆ ของเหล่าสัตว์นั้นๆ อันนี้เรียกว่าชาติ ฯ

ก็ **ชรา**เป็นไฉน

ความแก่ ภาวะของความแก่ ฟันหลุด ผมหงอก หน้เป็นเกลียว ความเสื่อมแห่งอายุ ความแก่หง่อมแห่งอินทรีย์

ในหมู่สัตว์นั้นๆของเหล่าสัตว์นั้นๆ อันนี้เรียกว่าชรา ฯ

ก็ **มรณะ**เป็นไฉน

ความเคลื่อนไหว ภาวะของความเคลื่อนไหว ความแตกทำลาย ความหายไป มฤตยู ความตาย ความทำกาละ ความทำลายแห่งขันธ

ความทอดทิ้งซากศพไว้ ความขาดแห่งชีวิตินทรีย์ จากหมู่สัตว์นั้นๆ ของเหล่าสัตว์นั้นๆ อันนี้เรียกว่ามรณะ ฯ

ก็ **โสกะ**เป็นไฉน

ความแห้งใจ กิริยาที่แห้งใจ ภาวะแห่งบุคคลผู้แห้งใจ ความผาก ณ ภายใน ความแห้งผาก ณ ภายใน ของบุคคลผู้ประกอบด้วย ความพิบัติอย่างใดอย่างหนึ่ง ผู้ถูกรรรมคือทุกข์อย่างใดอย่างหนึ่งกระทบแล้ว อันนี้เรียกว่าโสกะ ฯ

ก็ **ปริเทวะ**เป็นไฉน

ความคร่ำครวญ ความร่ำไรร่ำพัน กิริยาที่คร่ำครวญ กิริยาที่ร่ำไรร่ำพัน ภาวะของบุคคลผู้คร่ำครวญ ภาวะของบุคคลผู้ร่ำไรร่ำพัน ของบุคคลผู้ประกอบด้วยความพิบัติอย่างใดอย่างหนึ่ง ผู้ถูกรรรมคือทุกข์อย่างใดอย่างหนึ่งกระทบแล้ว อันนี้เรียกว่าปริเทวะ ฯ

ก็ **ทุกข์**เป็นไฉน

ความลำบากทางกาย ความไม่สำราญทางกาย ความเสวยอารมณ์อันไม่ดีที่เป็นทุกข์เกิดแต่กายสัมผัส อันนี้เรียกว่าทุกข์ ฯ

ก็ **โทมนัส**เป็นไฉน

ความทุกข์ทางจิต ความไม่สำราญทางจิต ความเสวยอารมณ์อันไม่ดีที่เป็นทุกข์เกิดแต่มนโสมผัส อันนี้เรียกว่าโทมนัส ฯ

ก็ อุปายาสเป็นไฉน

ความแค้น ความคับแค้น ภาวะของบุคคลผู้แค้น ภาวะของบุคคลผู้คับแค้น ของบุคคลผู้ประกอบด้วยความพิบติอย่างใดอย่างหนึ่ง ผู้ถูกรรรมคือทุกข์อย่างใดอย่างหนึ่งกระทบแล้ว อันนี้เรียกว่าอุปายาส ฯ

ก็ ความประจวบกับสิ่งไม่เป็นที่รัก ก็เป็นทุกข์ เป็นไฉน

ความประสบความพรั่งพร้อม ความร่วม ความระคน ด้วยรูป เสียง กลิ่น รส โสภณรูปพะอันไม่น่าปรารถนา ไม่น่าใคร ไม่น่าพอใจ หรือด้วยบุคคลผู้ปรารถนาสิ่งที่ไม่เป็นประโยชน์ ปรารถนาสิ่งที่ไม่เกื้อกูล ปรารถนาความไม่ผาสุก ปรารถนาความไม่เกษมจาก โยคะ ซึ่งมีแก่ผู้นั้น อันนี้เรียกว่า ความประจวบกับสิ่งไม่เป็นที่รัก ก็เป็นทุกข์ ฯ

ก็ ความพลัดพรากจากสิ่งทีรัก ก็เป็นทุกข์ เป็นไฉน

ความไม่ประสบ ความไม่พรั่งพร้อม ความไม่ร่วม ความไม่ระคน ด้วยรูป เสียง กลิ่น รส โสภณรูปพะ อันน่าปรารถนา น่าใคร

น่าพอใจ หรือด้วยบุคคลผู้ปรารถนาประโยชน์ ปรารถนาสิ่งทีเกื้อกูล ปรารถนาความผาสุก ปรารถนาความเกษมจาก โยคะ คือ มารดา บิดา พี่ชาย น้องชาย พี่หญิง น้องหญิง มิตร อมาตย์ หรือ ญาติสาโลหิต ซึ่งมีแก่ผู้นั้น อันนี้เรียกว่า ความพลัดพรากจากสิ่ง ที่รักก็ เป็นทุกข์ ฯ

ก็ ปรารถนาสิ่งใดไม่ได้ แม้ผู้นั้น ก็เป็นทุกข์ เป็นไฉน

ความปรารถนาข้อมบังเกิดแก่สัตว์ผู้มีความเกิดเป็นธรรมดา อย่างนี้ว่า โอหนอ ขอเราไม่พึงมีความเกิดเป็นธรรมดา ขอความเกิด อย่างมีมาถึงเราเลย ข้อนั้นสัตว์ไม่พึงได้สมความปรารถนา แม้ข้อนี้ ก็ชื่อว่าปรารถนาสิ่งใดไม่ได้ แม้ผู้นั้นก็เป็นทุกข์

ความปรารถนาข้อมบังเกิดแก่สัตว์ผู้มีความแก่เป็นธรรมดา อย่างนี้ว่า โอหนอ ขอเราไม่พึงมีความแก่เป็นธรรมดา ขอความแก่อย่า มีมาถึงเราเลย ข้อนั้นสัตว์ไม่พึงได้สมความปรารถนา แม้ข้อนี้ ก็ชื่อว่าปรารถนาสิ่งใดไม่ได้ แม้ผู้นั้นก็เป็นทุกข์

ความปรารถนาข้อมบังเกิดแก่สัตว์ผู้มีความเจ็บเป็นธรรมดาอย่างนี้ว่า โอหนอ ขอเราไม่พึงมีความเจ็บเป็นธรรมดา ขอความเจ็บ อย่างมีมาถึงเราเลย ข้อนั้นสัตว์ไม่พึงได้สมความปรารถนา แม้ข้อนี้ ก็ชื่อว่า ปรารถนาสิ่งใดไม่ได้ แม้ผู้นั้นก็เป็น ทุกข์ ความปรารถนาข้อมบังเกิดแก่สัตว์ผู้มีความตายเป็นธรรมดาอย่างนี้ว่า

โอหนอ ขอเราไม่พึงมความตายเป็นธรรมดา ขอความตายอย่ามีมาถึงเราเลย **ข้อนี้** สัตว์ไม่พึงได้สมความปรารถนา แม้ข้อนี้ ก็ชื่อว่าปรารถนาสิ่งใดไม่ได้ แม้ข้อนี้ก็เป็นทุกข์ ความปรารถนา ข่อมบังเกิดแก่สัตว์ผู้มี โสภปริเทวทุกขโทมนัสอุปายาส เป็นธรรมดาอย่างนี้ว่า โอหนอ ขอเราไม่พึงมีโสภปริเทวทุกขโทมนัสอุปายาสเป็นธรรมดา ขอโสภปริเทวทุกขโทมนัสอุปายาสอย่ามีมาถึงเราเลย **ข้อนี้** สัตว์ไม่พึงได้สมความปรารถนา

แม้ข้อนี้ ก็ชื่อว่าปรารถนาสิ่งใดไม่ได้ แม้ข้อนี้ ก็เป็นทุกข์ ฯ

ก็โดยย่อ **อุปาทานขันธ ๕** เป็นทุกข์ เป็นไฉน

อุปาทานขันธ คือ รูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ เหล่านี้เรียกว่า

โดยย่อ อุปาทานขันธทั้ง ๕ เป็นทุกข์ ฯ

คุณภิกษุทั้งหลาย อันนี้เรียกว่า **ทุกขอริยสัง** ฯ

(ทุกขสมุทัยอริยสัง)

[๒๕๖] คุณภิกษุทั้งหลาย

ก็ **ทุกขสมุทัยอริยสัง** เป็นไฉน

ตัณหานี้ได้อันมีความเกิดอีก ประกอบด้วยความกำหนดด้วยอำนาจความเพติดเพลิน

เพติดเพลินยิ่งนักในอารมณ์นั้นๆ คือ **กามตัณหา** **ภวตัณหา** **วิภวตัณหา** ฯ

[๒๕๗] คุณภิกษุทั้งหลาย ก็ตัณหาที่นั้น เมื่อจะเกิด ข่อมเกิดในที่ไหน เมื่อจะตั้งอยู่ ข่อมตั้งอยู่ในที่ไหน

ที่ใดเป็นที่รักที่เจริญใจในโลก ตัณหาที่นั้น เมื่อจะเกิด ข่อมเกิดในที่นี้ เมื่อจะตั้งอยู่ ข่อมตั้งอยู่ในที่นี้

อะไรเป็นที่รักที่เจริญใจในโลก ฯ

ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ เป็นที่รักที่เจริญใจในโลก ตัณหา เมื่อจะเกิด ข่อมเกิดในที่นี้ เมื่อจะตั้งอยู่ ข่อมตั้งอยู่ ณ ที่นี้ ฯ

รูป เสียง กลิ่น รส โสภณูปะ ธรรมารมณ เป็นที่รักที่เจริญใจในโลก ตัณหาเมื่อจะเกิด ข่อมเกิดในที่นี้ เมื่อจะตั้งอยู่ ข่อมตั้งอยู่ในที่นี้ ฯ

จักขุวิญญาณ โสทวิญาณ ฆานวิญญาณ ชิวหาวิญญาณ กายวิญญาณ มโนวิญญาณ เป็นที่รักที่เจริญใจในโลก ตัณหา เมื่อจะเกิด

ย่อมเกิดขึ้นในที่นี้ เมื่อจะตั้งอยู่ ย่อมตั้งอยู่ในที่นี้ ฯ

จักขุสัมผัส โสตสัมผัส ฆานสัมผัส จิวหาสัมผัส กายสัมผัส มโนสัมผัส เป็นที่รักที่เจริญใจในโลก ตัณหาเมื่อจะเกิด ย่อมเกิดในที่นี้ เมื่อจะตั้งอยู่ ย่อมตั้งอยู่ในที่นี้ ฯ

จักขุสัมผัสสชาเวทนา โสตสัมผัสสชาเวทนา ฆานสัมผัสสชาเวทนา จิวหาสัมผัสสชาเวทนา กายสัมผัสสชาเวทนา มโนสัมผัสสชาเวทนา เป็นที่รักที่เจริญใจในโลก ตัณหาเมื่อจะเกิด ย่อมเกิดในที่นี้ เมื่อจะตั้งอยู่ ย่อมตั้งอยู่ในที่นี้ ฯ

รูปสัญญา สัททสัญญา คันธสัญญา รสสัญญา โภกฐัพพสัญญา ชัมมสัญญา เป็นที่รักที่เจริญใจในโลก ตัณหาเมื่อจะเกิด ย่อมเกิดในที่นี้ เมื่อจะตั้งอยู่ ย่อมตั้งอยู่ในที่นี้ ฯ

รูปสัญญาเจตนา สัททสัญญาเจตนา คันธสัญญาเจตนา รสสัญญาเจตนา โภกฐัพพสัญญาเจตนา ชัมมสัญญาเจตนา เป็นที่รักที่เจริญใจในโลก ตัณหา เมื่อจะเกิด ย่อมเกิดในที่นี้ เมื่อจะตั้งอยู่ ย่อมตั้งอยู่ในที่นี้ ฯ

รูปตัณหา สัททตัณหา คันธตัณหา รสตัณหา โภกฐัพพตัณหา ชัมมตัณหา เป็นที่รักที่เจริญใจในโลก ตัณหา เมื่อจะเกิด

ย่อมเกิดในที่นี้ เมื่อจะตั้งอยู่ ย่อมตั้งอยู่ในที่นี้ ฯ

รูปวิตก สัททวิตก คันธวิตก รสวิตก โภกฐัพพวิตก ชัมมวิตก เป็นที่รัก ที่เจริญใจในโลก ตัณหา เมื่อจะเกิด ย่อมเกิดในที่นี้

เมื่อจะตั้งอยู่ ย่อมตั้งอยู่ในที่นี้ ฯ

รูปวิจารณ์ สัททวิจารณ์ คันธวิจารณ์ รสวิจารณ์ โภกฐัพพวิจารณ์ ชัมมวิจารณ์ เป็นที่รักที่เจริญใจในโลก ตัณหา เมื่อจะเกิด ย่อมเกิดในที่นี้ เมื่อจะตั้งอยู่ ย่อมตั้งอยู่ในที่นี้ ฯ

ดูกรภิกษุทั้งหลาย อันนี้เรียกว่า **ทุกขสมุทัยอริยสัง** ฯ

[๒๕๘] ดูกรภิกษุทั้งหลาย

ก็ **ทุกขนิโรธอริยสัง** เป็นไฉน

ความสำรอกและความดับโดยไม่มีเหลือ ความสละ ความสงัด ความปล่อยวาง ความไม่มีอาลัย ในตัณหานั้น

ก็ตัณหานั้น เมื่อบุคคลจะละ ย่อมละเสียได้ในที่ไหน เมื่อจะดับ ย่อมดับในที่ไหน

ที่ได้เป็นที่รักที่เจริญใจในโลก ตัณหานั้น เมื่อบุคคลจะละ ย่อมละเสียได้ในที่นี้ เมื่อจะดับ ย่อมดับในที่นี้

อะไรเป็นที่รักที่เจริญใจในโลก ฯ

ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ เป็นที่รักที่เจริญใจในโลก ตัณหา เมื่อบุคคลจะละ ย่อมละเสียได้ในที่นี้ เมื่อจะดับ ย่อมดับในที่นี้

รูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ ธรรมารมณ์ เป็นที่รักที่เจริญใจในโลก ค้นหา เมื่อบุคคลจะละย่อมละเสียได้ในที่นี้

เมื่อจะดับข่มดับในที่นี้ ฯ

จักขุวิญญาณ โสตวิญญาณ ฆานวิญญาณ จิวหาวิญญาณ กายวิญญาณ มโนวิญญาณ เป็นที่รักที่เจริญใจในโลก

ค้นหา เมื่อบุคคลจะละ ข่อมละเสียได้ในที่นี้ เมื่อจะดับ ข่มดับในที่นี้ ฯ

จักขุสัมผัส โสตสัมผัส ฆานสัมผัส จิวหาสัมผัส กายสัมผัส มโนสัมผัส เป็นที่รักที่เจริญใจในโลก

ค้นหา เมื่อบุคคลจะละ ข่อมละเสียได้ในที่นี้ เมื่อจะดับ ข่มดับในที่นี้ ฯ

จักขุสัมผัสสชาเวทนา โสตสัมผัสสชาเวทนา ฆานสัมผัสสชาเวทนา จิวหาสัมผัสสชาเวทนา กายสัมผัสสชาเวทนา มโนสัมผัสสชาเวทนา เป็นที่รักที่เจริญใจในโลก

ค้นหา เมื่อบุคคลจะละ ข่อมละเสียได้ในที่นี้ เมื่อจะดับ ข่มดับในที่นี้ ฯ

รูปสัญญา สัททสัญญา คันธสัญญา รสสัญญา โผฏฐัพพสัญญา ธรรมสัญญา เป็นที่รักที่เจริญใจในโลก

ค้นหา เมื่อบุคคลจะละ ข่อมละเสียได้ในที่นี้ เมื่อจะดับ ข่มดับในที่นี้ ฯ

รูปสัญญาเจตนา สัททสัญญาเจตนา คันธสัญญาเจตนา รสสัญญาเจตนา โผฏฐัพพสัญญาเจตนา ธรรมสัญญาเจตนา เป็นที่รักที่เจริญใจในโลก ค้นหา เมื่อบุคคลจะละ ข่อมละเสียได้ในที่นี้ เมื่อจะดับ ข่มดับในที่นี้ ฯ

รูปตัณหา สัททตัณหา คันธตัณหา รสตัณหา โผฏฐัพพตัณหา ธรรมตัณหา เป็นที่รักที่เจริญใจในโลก

ค้นหา เมื่อบุคคลจะละ ข่อมละเสียได้ในที่นี้ เมื่อจะดับ ข่มดับในที่นี้ ฯ

รูปวิตก สัททวิตก คันธวิตก รสวิตก โผฏฐัพพวิตก ธรรมวิตก เป็นที่รัก ที่เจริญใจในโลก

ค้นหา เมื่อบุคคลจะละ ย่อมละเสียได้ในทันที เมื่อจะดับ ย่อมดับในทันที ฯ

รูปวิจาร์ สัททวิจาร์ คันธวิจาร์ รสวิจาร์ โภญฐัพพวิจาร์ ฐัมมวิจาร์ เป็นที่รักที่เจริญใจในโลก

ค้นหา เมื่อบุคคลจะละ ย่อมละเสียได้ในทันที เมื่อจะดับ ย่อมดับในทันที ฯ

ดูกรภิกษุทั้งหลาย อันนี้เรียกว่า ทุกขนิโรธอริยสังข์ ฯ

[๒๕๕] ดูกรภิกษุทั้งหลาย ที่ทุกขนิโรธคามินีปฏิปทาอริยสังข์เป็นไฉน
นี่คือ มรรคมืองค์ ๘ อันประเสริฐ คือ

สัมมาทิฐิ สัมมาสังกัปปะ สัมมาวาจา สัมมากัมมันตะ สัมมาอาชีวะ สัมมาวายามะ สัมมาสติ สัมมาสมาธิ

ที่สัมมาทิฐิเป็นไฉน ความรู้ในทุกข์ ความรู้ในทุกขสมุทัย ความรู้ในทุกขนิโรธ ความรู้ในทุกขนิโรธคามินีปฏิปทา อันนี้
เรียกว่า สัมมาทิฐิ ฯ

สัมมาสังกัปปะ เป็นไฉน ความดำริในการออกจากกาม ความดำริในความไม่พยาบาท ความดำริในอันไม่เบียดเบียน อันนี้
เรียกว่า สัมมาสังกัปปะ ฯ

สัมมาวาจา เป็นไฉน การงดเว้นจากการพูดเท็จ งดเว้นจากการพูดส่อเสียด งดเว้นจากการพูดคำหยาบ งดเว้นจากการพูดเพ้อ
เจ้อ อันนี้เรียกว่า สัมมาวาจา ฯ

สัมมากัมมันตะ เป็นไฉน การงดเว้นจากการฆ่าสัตว์ งดเว้นจากการถือเอาสิ่งของที่เขามิได้ให้ งดเว้นจากการประพฤติดิน
กาม อันนี้เรียกว่า สัมมากัมมันตะ ฯ

สัมมาอาชีวะ เป็นไฉน อริยสาวกในธรรมวินัยนี้ ละการเลี้ยงชีพที่ผิดเสีย สำเร็จการเลี้ยงชีพด้วยการเลี้ยงชีพที่ชอบ อันนี้
เรียกว่า สัมมาอาชีวะ ฯ

สัมมาวายามะ เป็นไฉน ภิกษุในธรรมวินัยนี้ เกิดล้นทะพายามปรารถนาความเพียร ประคองจิตไว้ ตั้งจิตไว้

เพื่อมิให้อกุศลธรรมอันลามกที่ยังไม่เกิดบังเกิดขึ้น เพื่อละอกุศลธรรมอันลามกที่บังเกิดขึ้นแล้ว

เพื่อให้กุศลธรรมที่ยังไม่เกิดบังเกิดขึ้น เพื่อความตั้งอยู่ไม่เลือนหาย เจริญยิ่ง โปญลย์ มีจัน

เต็มเปี่ยมแห่งกุศลธรรมที่บังเกิดขึ้นแล้ว อันนี้เรียกว่า สัมมาวายามะ ฯ

สัมมาสติ เป็นไฉน ภิกษุในธรรมวินัยนี้

พิจารณาเห็นกายในกายอยู่ มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติ กำจัดอภิชฌาและโทมนัสในโลกเสียได้

พิจารณาเห็นเวทนาในเวทนาอยู่ มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติ กำจัดอภิชฌาและโทมนัสในโลกเสียได้

พิจารณาเห็นจิตในจิตอยู่ มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติ กำจัดอภิชฌาและโทมนัสในโลกเสียได้

พิจารณาเห็นธรรมในธรรมอยู่ มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติ กำจัดอภิชฌาและโทมนัสในโลกเสียได้

อันนี้เรียกว่า สัมมาสมาธิ ฯ

สัมมาสมาธิ เป็นไฉน ภิกษุในธรรมวินัยนี้ สงัดจากกาม สงัดจากอกุศลธรรม

บรรลุปฐมฌาน มีวิตก มีวิจารณ์ มีปีติและสุขเกิดแต่เวกอยู่

เธอบรรลุตติยฌาน มีความผ่องใสแห่งจิตในภายใน เป็นธรรมเอกผุดขึ้น เพราะวิตกวิจารณ์สงบไป ไม่มีวิตก ไม่มีวิจารณ์

มีปีติและสุขอันเกิดแต่สมาธิอยู่ เธอมีอุเบกขา มีสติ มีสัมปชัญญะ เสวยสุขด้วยกาย เพราะปีติสิ้นไป

บรรลุตติยฌาน ที่พระอรหันต์ทั้งหลาย สรรเสริญว่า ผู้ได้ฌานนี้ เป็นผู้มื่อเบกขา มีสติอยู่เป็นสุข
เธอบรรลुकุตตฌาน ไม่มีทุกข์ไม่มีสุข เพราะละสุขละทุกข์ และดับโสมนัสโทมนัสก่อนๆ ได้

มีอุเบกขา เป็นเหตุให้สติบริสุทธอยู่ อันนี้เรียกว่า สัมมาสมาธิ ฯ

ดูกรภิกษุทั้งหลาย อันนี้เรียกว่า ทุกขนิโรธคามิปปฎิปทาอารยสัจจ ฯ ดังพรรณนามาจะนี้

(วิปัสสนา)

ภิกษุข่อมพิจารณา

เห็นธรรมในธรรมภายในบ้าง พิจารณาเห็นธรรมใน ธรรมภายนอกบ้าง พิจารณาเห็นธรรมทั้งภายในทั้งภายนอกบ้าง

พิจารณาเห็นธรรมคือความเกิดขึ้นในธรรมบ้าง พิจารณาเห็นธรรมคือความเสื่อมในธรรมบ้าง พิจารณาเห็นธรรมคือทั้งความ
เกิดขึ้นทั้งความเสื่อมในธรรมบ้าง ข่อมอยู่

อีกอย่างหนึ่ง สติของเธอที่ตั้งมั่นอยู่ว่า ธรรมมีอยู่ ก็เพียงสักว่าความรู้ เพียงสักว่าอาศัยระลึกเท่านั้น

เธอเป็นผู้อันค้นหาและทิวี่ไม่อาศัยอยู่แล้ว และไม่ถือมั่นอะไรๆ ในโลก

ดูกรภิกษุทั้งหลาย อย่างนี้แล ภิกษุชื่อว่าพิจารณาเห็นธรรมใน(ที่)ธรรม

จบสังจบบรรพ

จรรยาบรรณปีสทนา

---

[๓๐๐] ดูกรภิกษุทั้งหลาย ก็ผู้ใดผู้หนึ่ง พึงเจริญสติปัฏฐานทั้ง ๔ นี้ อย่างนี้

ตลอด ๓ ปี เขาพึงหวังผล ๒ ประการอย่างใดอย่างหนึ่ง คือ

พระอรหัตผล ในปัจจุบัน ๑ หรือเมื่อยังมีอุปาทิเหลืออยู่ เป็นพระอนาคามี ๑

๓ ปียกไว้ ผู้ใดผู้หนึ่ง พึงเจริญสติปัฏฐาน ๔ นี้ อย่างนี้

ตลอด ๖ ปี ... ๕ ปี ... ๔ ปี ... ๓ ปี ... ๒ ปี ... ๑ ปี เขาพึงหวังผล ๒ ประการอย่างใดอย่างหนึ่ง คือ

พระอรหัตผล ในปัจจุบัน ๑ หรือเมื่อยังมีอุปาทิเหลืออยู่ เป็นพระอนาคามี ๑

๑ ปียกไว้ ผู้ใดผู้หนึ่ง พึงเจริญสติปัฏฐาน ๔ นี้ อย่างนี้

ตลอด ๓ เดือน เขาพึงหวังผล ๒ ประการอย่างใดอย่างหนึ่ง คือ

พระอรหัตผล ในปัจจุบัน ๑ หรือเมื่อยังมีอุปาทิเหลืออยู่ เป็นพระอนาคามี ๑

๓ เดือนยกไว้ ผู้ใดผู้หนึ่ง พึงเจริญสติปัฏฐานทั้ง ๔ นี้ อย่างนี้

ตลอด ๖ เดือน ... ๕ เดือน ... ๔ เดือน ... ๓ เดือน ... ๒ เดือน ... ๑ เดือน ... ถึงเดือน

เขาพึงหวังผล ๒ ประการอย่างใดอย่างหนึ่ง คือ

พระอรหัตผล ในปัจจุบัน ๑ หรือเมื่อยังมีอุปาทิเหลืออยู่ เป็นพระอนาคามี ๑

กึ่งเดือนขกไว้ ผู้ใดผู้หนึ่งพึงเจริญสติปัฏฐาน ๔ นี้ อย่างนี้ ตลอด ๗ วัน

เขาพึงหวังผล ๒ ประการอย่างใดอย่างหนึ่ง คือ

พระอรหัตผล ในปัจจุบัน ๑ หรือเมื่อยังมีอุปาทิเหลืออยู่ เป็นพระอนาคามี ๑ ฯ

ดูกรภิกษุทั้งหลาย

หนทางนี้เป็นที่ไปอันเอก

เพื่อความบริสุทธิ์ของเหล่าสัตว์

เพื่อล่วงความโศกและปริเทวะ

เพื่อความดับสูญแห่งทุกข์โทมนัส

เพื่อบรรลุธรรมที่ถูกต้อง

เพื่อให้แจ้งซึ่งพระนิพพาน

หนทางนี้ คือ สติปัฏฐาน ๔ ประการ ฉะนี้แล

คำที่เรากล่าว ดังพรรณนามาฉะนี้ เราอาศัยเอกายนมรรคกล่าวแล้ว

พระผู้มีพระภาคตรัสพระพุทธพจน์นี้แล้ว

ภิกษุเหล่านั้น ยินดี ชื่นชมภายิตของพระผู้มีพระภาคแล้ว ฉะนี้แล ฯ

จบมหาสติปัฏฐานสูตร ที่ ๕